

VILNIUS GEDIMINAS TECHNICAL UNIVERSITY

Linas KRÜGELIS

RELATION BETWEEN NOVATION AND
TRADITION IN CONTEMPORARY
LITHUANIAN SACRED
ARCHITECTURE

SUMMARY OF DOCTORAL DISSERTATION

HUMANITIES,
HISTORY AND THEORY OF ARTS (03H),
SCULPTURE AND ARCHITECTURE (H312)



LEIDYKLA
Vilnius TECHNIKA 2012

Doctoral dissertation was prepared at Vilnius Gediminas Technical University in 2008–2012.

Scientific Supervisor

Assoc Prof Dr Almantas Liudas SAMALAVIČIUS (Vilnius Gediminas Technical University, Humanities, History and Theory of Arts – 03H).

The dissertation is being defended at the Council of Scientific Field of History and Theory of Arts at Vilnius Gediminas Technical University:

Chairman

Prof Dr Rimantas BUIVYDAS (Vilnius Gediminas Technical University, Humanities, History and Theory of Arts – 03H).

Members:

Prof Dr Habil Konstantinas JAKOVLEVAS-MATECKIS (Vilnius Gediminas Technical University, Humanities, History and Theory of Arts – 03H),

Assoc Prof Dr Kęstutis LUPEIKIS (Vilnius Gediminas Technical University, Humanities, History and Theory of Arts – 03H),

Prof Dr Algimantas MAČIULIS (Vilnius Academy of Arts, Humanities, History and Theory of Arts – 03H),

Prof Dr Dalia Marija STANČIENĖ (Klaipėda University, Humanities, Philosophy – 01H).

Opponents:

Assoc Prof Dr Jūratė JUREVIČIENĖ (Vilnius Gediminas Technical University, Humanities, History and Theory of Arts – 03H),

Dr Tomas KAVALIUSKAS (Vytautas Magnus University, Humanities, Philosophy – 01H).

The dissertation will be defended at the public meeting of the Council of Scientific Field of History and Theory of Arts in the Senate Hall of Vilnius Gediminas Technical University at 2 p. m. on 12 December 2012.

Address: Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lithuania.

Tel.: +370 5 274 4952, +370 5 274 4956; fax +370 5 270 0112;

e-mail: doktor@vgtu.lt

The summary of the doctoral dissertation was distributed on 9 November 2012.

A copy of the doctoral dissertation is available for review at the Library of Vilnius Gediminas Technical University (Saulėtekio al. 14, LT-10223 Vilnius, Lithuania).

© Linas Krūgelis, 2012

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

Linas KRŪGELIS

TRADICIJŲ IR NOVACIJŲ SANTYKIS
ŠIUOLAIKINĖJE LIETUVOS
SAKRALINĖJE ARCHITEKTŪROJE

DAKTARO DISERTACIJA

HUMANITARINIAI MOKSLAI,
MENOTYRA (03H),
SKULPTŪRA IR ARCHITEKTŪRA (H312)



LEIDYKLA
Vilnius TECHNIKA 2012

Disertacija rengta 2008–2012 metais Vilniaus Gedimino technikos universitete.

Mokslinis vadovas

doc. dr. Almantas Liudas SAMALAVIČIUS (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra – 03H).

Disertacija ginama Vilniaus Gedimino technikos universiteto Menotyros mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas

prof. dr. Rimantas BUIVYDAS (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra – 03H).

Nariai:

prof. habil. dr. Konstantinas JAKOVLEVAS-MATECKIS (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra – 03H),

doc. dr. Kęstutis LUPEIKIS (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra – 03H),

prof. dr. Algimantas MAČIULIS (Vilniaus dailės akademija, humanitariniai mokslai, menotyra – 03H),

prof. dr. Dalia Marija STANČIENĖ (Klaipėdos universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01H).

Oponentai:

doc. dr. Jūratė JUREVIČIENĖ (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra – 03H),

dr. Tomas KAVALIAUSKAS (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01H).

Disertacija bus ginama viešame Menotyros mokslo krypties tarybos posėdyje 2012 m. gruodžio 12 d. 14 val. Vilniaus Gedimino technikos universiteto senato posėdžių salėje.

Adresas: Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva.

Tel.: (8 5) 274 4952, (8 5) 274 4956; faksas (8 5) 270 0112;

el. paštas doktor@vgtu.lt

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2012 m. lapkričio 9 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus Gedimino technikos universiteto bibliotekoje (Saulėtekio al. 14, LT-10223 Vilnius, Lietuva).

VGTU leidyklos „Technika“ 2037-M mokslo literatūros knyga.

Introduction

Topicality of the Problem. The research involves two problems of Lithuanian sacred architecture – tradition and innovation. Tradition has been preconditioned by history, habits and customs formed within centuries. Such important factors as wars, occupations and foreign ideologies have also made a great influence. Any spread of religious thought and practice was forbidden and restricted quite for a long time in Lithuania. Under such circumstances the tradition of sacred architecture could not stay vital and develop in full-rate. Deeper and more precise analysis of the aforementioned architecture could contribute to identifying the traditions in designing Roman Catholic buildings and what has remained old in this sacred architecture.

While analyzing church architecture, innovations and the problem of their expression are faced alongside the historic factors. During soviet times, architects were deprived of getting any training in design of sacred buildings, and churches were not built due to atheistic policy of authorities of the time. Believers were even persecuted and priests underwent various repressions. By the order of occupational authorities, churches were purposely destroyed – turned into storehouses or factories, or simply desolated and condemned to destruction. As soon as Lithuania regained its independence, attempts were made to improve the situation. It was started to design and build churches hastily. Soon it was noticed that lack of experience and knowledge has opened the way to mistakes and ungrounded solutions. Churches at the time were mostly designed unprofessionally without considering the subtle aspects of scale, confession, liturgy, religious symbolism and even the region. This phenomenon could be avoided, if a framework of architectural knowledge would have been developed and foreign experience would have been followed. In order to avoid such mistakes in the future, it is important to fill in the gaps of knowledge in achitecturology related to sustainable development of sacred architecture.

Detailed research of sacred architecture, its tradition and innovation aspects could provide a positive impetus to sustainable development of such buildings in Lithuania, as well as an opportunity to assess critically the mistakes of the past.

Background of the Research. The research problem related scientific studies are insufficient in Lithuania. Many authors make Just a short reference to the aspects of contemporary sacred architecture subject. Therefore in order to analyze the research problem thoroughly richer results of foreign scientists' studies have been used.

The most important bibliographical sources analyzing the topic of contemporary sacred architecture are used in this research by such well known foreign authors as Steven J. Schloeder (*Architecture in Communion*), Michael S. Rose (*Ugly as Sin*), Richard S. Vosko (*God's House is Our House*), Rudolph Stegers (*Sacred Buildings*), Nigel Yates (*Liturgical Space*), Lindsay Jones (*The Hermeneutics of Sacred Architecture*), D. Foy Christopherson (*A Place of Encounter*), Moyra Doorly (*No Place for God*), Douglas R. Hoffman (*Seeking the Sacred in Contemporary Religious Architecture*). Publications of these sacred architecture researchers cover an important part of the research-relevant problems.

A great role in spreading scientific knowledge on sacred architecture plays the US-based journal *The Institute of Sacred Architecture*, which is monitored by prominent US art critic and architect Duncan Stroik. This journal publishes academic articles on the theme of sacred architecture, analyzes Church documents and reforms relevant to the development of sacred architecture, presents book surveys and reviews of sacred architecture and articles by the Pope of Roman Catholic Church on sacred architecture subject. The authors of publications are architects, art critics, priests and theologians.

The questions related to the problem of the research have been studied by Lithuanian scientists as well. This doctoral dissertation is based on the insights presented in scientific articles by the following art critics: Rimantas Buivydas (*Architektūra: pozityvai ir negatyvai; Gediminas Braravykas – kūrybos pulsas*), Algimantas Mačiulis (*Dailė architektūroje; Vytautas Edmundas Čekanauskas*). A great role in the research plays the monograph presented by Nijolė Lukšionytė-Tolvaišienė *Antanas Vivulskis – tradicijų ir modernumo dermė*, which looks into creation of prominent architect in historicism period Mr Vivulskis. Sacred architecture problems from the theological perspective are covered in the book *Žvilgsnis į pasauliežiūrinę aplinką, šventovę*, save by Priest Antanas Paškus.

Lithuanian Catholic Church position in occupied Lithuania is thoroughly covered by monograph of Arūnas Streikus (*Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944–1990)*) and article *Bažnyčios padėtis nacių okupuotoje Lietuvoje*, which was published in the chronicle by Lithuanian Catholic Academy of Science in 2005. The same problems were studied by K. Blaževičius (*Lietuvos Katalikų Bažnyčios sovietiniais metais*), R. Labanauskas (*Išėivijos istorikai apie Katalikų Bažnyčią sovietinėje*), L. Truska (*Lietuva 1938–1953 metais*), Edvardas Vidmantas (*Katalikų Bažnyčia ir Nacionalinis Klausimas Lietuvoje XIX a. Antroje Pusėje – XX a. Pradžioje*), Rimantas Vėbra (*Lietuvių Tautinis Atgimimas XIX Amžiuje*), E. Jaseliūnas (*Vatikano II Susirinkimo nutarimų įtaka katalikiškojo pasipriešinimo formavimuisi*

Lietuvoje), J. Misiūnas (*Baltijos Valstybės: priklausomybės metai 1940–1980*), monographs and articles by other authors.

In analysis of problems of metaphysical substances and language of symbols in architecture, bibliographical sources of such leading authors, as Carl Gustav Jung's (*Man and His Symbols*), J. E. Cirlot (*A Dictionary of Symbols*), Robert Lawlor (*Sacred Geometry*) have been applied. Meanings of sacred symbols disclosed in dictionaries of symbols by R. Buivydas (*Simbolių pasaulis*), Mike Aquilina (*Sign and Mysteries*), Alva William Seffler (*Symbols of the Christian Faith*) and Richard Taylor (*How to Read a Church*) have also been used.

The research has also applied the official Church documents available on the internet: *Documents of the General meeting of Vatican II Council* [interactive], *Inter Oecumenici* (Instruction) Congregation of Rites (on implementing liturgical norms), Encyclical by Pope Pius XII *Mediator Dei* (1947 m.), Doctrinal Constitution about the Church *Lumen gentium* (Light of Nations) (1964-11-21), etc.

Hopefully, the problems of contemporary Lithuanian sacred architecture analyzed in the dissertation will help defining the principles for artistic creation of such buildings, evaluating the importance of art works, religious symbols in sacred space creation.

Subject of the Research is the relationship between tradition and novation of contemporary Lithuanian sacred architecture. The research emphasises two main aspects:

1. The importance of continuity, preservation and development of tradition. Traditional features identified and formulated in the work, application of gathered experience and knowledge in church construction are significant factors in designing new sanctuaries and making their artistic value.
2. The importance of innovations, new tendencies and artistic expression. The meaning of innovations becomes apparent when religious buildings are attempted to conform to contemporary human needs with the use of contemporary artistic devices and language of symbols or structural elements.

The research discloses causes of historical continuation and changes, as well as typology of these changes. The important aspect of the research is the expression of metaphysical substances in sacred buildings, and analysis of space formation, the interaction between a sacred space and art works.

Objective of the Research is to analyze the meaning of traditions and novations in Lithuanian contemporary sacred architecture.

To achieve this objective, the following **tasks** have been raised: To establish the causes of historical continuation and changes in development of sacred architecture with presentation of typology of occurred changes; while

discussing the sacred buildings in Lithuania, to highlight how the continuation of traditions is kept, what is the relationship of tradition and new tendencies, and how different periods match together; to identify the meaning and significance of metaphysical substances to sacred architecture buildings; to analyze how architecture and art works match in Roman Catholic shrines, what are the peculiarities of this interaction, as well as to highlight the ways of creation of artistic form in sacred buildings.

Trends, Boundaries and Methodology of the Research. The research focuses on the period of development of the Roman Catholic sacred architecture covering the recent decades in Lithuania. The analysis is mostly focused on traditions and the aspect of their continuity, so the insights on church building tradition of earlier periods are also presented; possible origins of tradition formation are explored. The research work is limited to the Roman Catholic sacred buildings – churches, chapels, monasteries.

While examining the spatial and plan structure of sacred buildings, the method of structural analysis is applied. Common features and differences of Lithuanian and foreign sacred buildings are identified with the help of comparative analysis method. The method of historical analysis is used to discuss the origins of traditions and their manifestations in Lithuanian religious buildings.

Scientific Novelty. In five decades of the soviet period, no research on the sacred architecture in Lithuania was performed and it resulted in a shortage of systematized scientific knowledge in this area. At that time the dominant ideology of positivism denied any meaning of religion and holiness in social life therefore the expression of religious thinking was restricted in all spheres of social life. Scientific research on sacred architecture was mostly focused on the stock-taking of existing objects and identification of their historical and artistic value. Any construction of new sacred objects was prohibited, thus architects were deprived of any opportunity either develop the existing sacred architecture traditions, or have any deeper insight into the essence of religious art.

This research deals with the liturgical requirements for the functional structure of churches, which so far have been analyzed very little, discusses the causes for continuation of tradition and bringing about changes. It presents the typology of changes appearing in the course of development of Roman Catholic sacred architecture. The dissertation author also focuses on the analysis of metaphysical substances and space development principles. In addition, the importance of interaction between architecture and art works in construction of sacred buildings is discussed.

The present research is expected to contribute to highlighting the assessment criteria for artistic quality of contemporary Lithuanian sacred

architecture, as well as revealing the meaning of tradition continuation and implementation of innovations in architecture of new religious buildings. The results of the research and collected data may be applied in the designing practice of sacred buildings and in preparation of methodological instruments for academic training of architects.

Theses to be Defended

1. The development of sacred architecture in the 20th century Lithuania has been crucially influenced by the Tsarist and Soviet occupation periods, during which church building tradition had been restricted or interrupted.
2. The guidelines and reforms introduced by the Second Vatican Council have had a significant influence on the development of the Roman Catholic sacred architecture in the 20th century.
3. Contemporary sacred architecture with the elements of Traditionalism prevailed in Lithuania.
4. Religious symbols have been insufficiently used in Lithuanian sacred architecture thus undermining the artistic value of newly built churches. This trend could also be noticed in architecture of foreign Roman Catholic churches.
5. Too little attention has been paid to interaction of architecture and art in contemporary churches of Lithuania thus ignoring the rich tradition of ecclesiastical art of the past.

Structure and Scope of the Work. Work consists of introduction, three chapters, conclusions, list of literature used for research and author's publications on the theme of dissertation. Relevance of theme, formulation of scientific problem are presented in the introduction, as well as objective of the research and tasks to achieve it; research directions, methodology and boundaries. The first chapter deals with the reasons of historical continuation and changes of sacred architecture tradition; political and ideological reasons which influenced the development of sacred architecture during that period; liturgical-sacral requirements influencing principles of sacred space formation both practically and ideologically; social and cultural reasons which influenced the changes of sacred architecture development. The second chapter discloses typology of changes of tradition: the meaning and influence of historicism-traditionism for the development of sacred architecture; innovation stimulating and by the principle of integrity caused changes, when certain church morphological elements assume new shapes or are interpreted unconventionally and joined with established and common church structural elements. The third chapter analyses the interaction of metaphysical substances and the artistical expression of sacred architecture: types of metaphysical substances, their role in

prompting spiritual contemplation; methods of space creation and the use of materials, the meaning of architecture and art interaction are discussed, artistic form of morphology is analysed. At the end of the work conclusions based on the results of research, the list of used literature, author's publications on the theme of dissertation and illustrations are presented.

The scope of the work is 185 pages, including 77 illustrations. 153 sources of literature have been used in compilation of this dissertation.

1. Reasons of historical continuation and changes in the development of Lithuanian sacred architecture

1.1. Influence of Political and Ideological Heritage of the Dependency Period on the Development of Contemporary Lithuanian Sacred Architecture. Fifty years under the Soviet rule have made a tremendous negative impact on the spiritual and creative potential of the country. During the years of oppression, the Roman Catholic Church in Lithuania was fighting unequal fight against the political persecution, ideological contradiction and the huge damage that was being invoked on a human being's spiritual life. As the Church was spreading ideas in opposition to the soviet ideology, had earned especial trust and respect among Lithuanian believers, the occupational authorities initiated not a few measures in attempt to restrict its activities. A fierce antichurch policy was also implemented against its sacred buildings: many churches were closed, deranged and even turned into atheism museums or other utilitarian facilities.

Such persecution of religious thought and the church in the period of occupation has resulted in discontinuation of tradition of sacred architecture creation. After restoration of independence in Lithuania, there were no architects with experience in church planning. Despite this, during the first decade of independence a few dozens of new Roman Catholic churches were built, but, unfortunately, a part of them lacked any architectural quality.

1.2. Significance of Liturgical Reforms to the Typology of Sacred Building. Liturgical guidelines introduced by the Second Vatican Council in 1963 have had a major influence on the contemporary Roman Catholic sacred architecture. This reform, firstly, changed the liturgy of the Church – more attention was paid to active involvement of believers in religious practice, partially changed the role of a priest. Such reformed liturgy also preconditioned certain changes in the functional structure of churches: configuration of the altar was shifted, the presbytery space was no longer separated from the congregation. Nevertheless, these changes have invoked the negative outcome in some Western countries. Because of such reckless attempts to adjust the

liturgical space to the new requirements, lots of sacred art works – such as valuable altars, baldachins and communion fences – have been simply destroyed. While designing new churches, foreign architects interpreted the guidelines of the Second Vatican Council in different ways, so many not so successful variants of new sacred architecture have appeared.

The liturgical reform has had almost any influence on Lithuanian sacred architecture, as the relations between the Roman Catholic Church of Lithuania and Vatican were restricted, any repairs and reconstructions of churches were banned in Soviet Lithuania. Paradoxically, the soviet period has contributed to preservation of authentic “pre-Vatican” functional structure of the many Roman Catholic churches in Lithuania.

1.3. Influence of Social and Cultural Factors on the 20th Century Sacred Architecture Development in Lithuania. The social and cultural life in the 20th century Lithuania has been essentially determined by two historically most important periods: 1863–1918 and 1948–1990 covering the years of Tsarist and Soviet oppression. Both of them ended in political liberation and cultural revival of the country. By analyzing the similarities and differences of these periods, it has become evident that the heyday of the interwar Lithuanian architecture was preconditioned by active intelligentsia and open relations with the world of this social class. The most famous architectural monuments of this epoch were created by architects and other specialists trained abroad, in Western countries. The soviet occupation that followed the World War II has partially destroyed the stratum of Lithuanian intelligentsia; its ties with the Western world were totally broken. During the soviet period, social wellbeing had reached the higher standards than in times of the Tsarist oppression, but cultural life was totally restricted, politically and ideologically controlled. Shortage of cultural resources by the end of the 20th century almost suspended the development of sacred architecture in Lithuania.

2. Changes in the development of the 20th century sacred architecture and their typology

2.1. Manifestation of Historicism and Traditionalism. Following the uprising of 1863 the oppression by the Tsarist government became even more intense: a ban to build new churches and repair (renew) the old ones was issued. After withdrawal of this ban in 1897 a boom in construction of new sacred buildings began. Supposedly, about 150 brick churches were built before the World War I. During the periods of Historicism and Interwar, some gifted architects came out in Lithuania: Karlas Eduardas Strandmanas, Vaclovas Michnevičius, Antanas Vivulskis, Vladimiras Dubneckis, Vytautas

Landsbergis-Žemkalnis, Karolis Reisonas to name just a few. Their artistic input into the development of Lithuanian sacred architecture was extremely significant; some influence of their creative works is still felt in contemporary church architecture of Lithuania. Analysis of some contemporary Roman Catholic churches in Lithuania just proves it. The influence of Historicism and Traditionalism could be clearly felt in architecture of churches built after the restoration of independence (1990).

2.2. Manifestation of Novations in Contemporary Lithuanian and Foreign Sacred Architecture. Contemporary sacred architecture in Lithuania is strongly influenced by traditions, but some newly built Roman Catholic churches also contain certain signs of novations. Architects have mostly focused on the new conveyance of symbolic language, indigenously varied the peculiarities of light, space and form. Some motives of Traditionalism have been also revealed by modern architectural language. Objects built in the recent decade show bolder forms of the layout, variations in the exterior plastics, clearer influence of foreign architecture trends.

Western sacred architecture has different expression of novations in comparison to Lithuania. This has been determined by the context, as many Western European countries have strong traditions of modern sacred architecture. Novelties of sacred architecture there are manifested by variations of functional structure, volumetric plastics and brand new forms of expression.

2.3. Integrity: Match of the Old and the New. The problem of compatibility of buildings of different epochs, their elements and details is often faced by practicing architects. Contemporary sacred buildings emerging in the areas of cities and towns convey the relevant aspect of compatibility of the old and the new. In this case, it is important to refer to, both, Lithuanian and Western experience. To this end, different principles of architectural integrity are analyzed: how a contemporary building can be integrated into historical surroundings of the town, what are the renovation possibilities of old abandoned shrines, what mistakes were made in the past in relation to this, how the elements of classic interior can be integrated into the interior of contemporary church, what are the problems of church conversions.

3. Interaction of metaphysical substances and artistic expression in Catholic shrine architecture

3.1. Types of Metaphysical Substances and their Significance to Sacred Architecture. The tradition of Roman Catholic sacred architecture is inseparable from the expression of metaphysical substances; this component is absolutely necessary to express spirituality. In church buildings these

substances can be differently conveyed – through light, color, sound, symbols of different types, signs and materials. Appropriate arrangement and balanced compatibility of these elements provide the church space with sacredness and transcendentalism features. In this highly secularized epoch of Postmodernism, artistic expression of sacredness is quite a challenge to architects, as secular trends of architecture prevail and often very little space is left for expression of metaphysical substances.

It is important to follow the rich tradition and experience obtained during the entire centuries, to rediscover or envisage how sacred symbols and archetypes match together, as well as light, color and sound that enrich them. While designing a sacred space, it is especially important to encourage and develop this interaction. In the recent two decades, not a few sacred buildings were constructed in Lithuania, in which these elements have been suggestively integrated by artistic sanctification of liturgical space.

3.2. Principles of Sacred Space Creation. In Lithuania, as well as in any other Catholic country, one of the most important motives of church building origin is creation of the sacred space, different from the common surrounding environment. It is natural expectation for the church community, but for the architects and artists it becomes a challenge. Concerning the problems of sacred space creation in Lithuania and Western countries, it can be concluded that they have many common relevant problematic questions. Both Lithuanian and foreign studies of architecture and theology tried to define the conception of sacred space, highlight the necessary conditions for this type of space creation. From different scientific points of view, the solution of the problem often is estimated differently. Several priority groups of sacred space creation are distinguished in the research which are important and should be emphasised while creating the projects of new churches. Natural beauty or cosmological symbols and archetypes can enrich underlying sacred meaning of the church building in particular, provide a space with mystery, invoke eternity vision. Visual material relics, symbols of historical and religious mind enable to create strong links with traditions of people living there, perpetuate memory of important individuals, develop cultural awareness. Thus, the church as the symbol of heavenly Jerusalem has to justify subconscious expectations of human's perfection, pursuit of harmony.

Several decades ago, with the outset of public discussions on a subject of sacred architecture and designing of new churches in Lithuania, a need to define the principles of creation of sacred space occurred. Implemented design projects of sacred architecture had shown a lack of general conception and direction, to which this kind of creation should be oriented. On the other hand, the lack of planning still remains a problem in the entire process of development of sacred

architecture. Suggestions and recommendations or raised out priorities by several outstanding authors on how to design a sacred building to satisfy the art and religious communities are systematized and typologized in this part of the research.

3.3. Interaction of Architecture and Art in Contemporary Churches.

Interaction between architecture and art has always been common in sacred buildings. Moreover, how this match is disclosed and what kind of qualities it possesses, has been the area of art critics' exploration. Researches on this subject performed in the previous epochs have been abundant and detailed. Nevertheless, the issue covering the interaction opportunities for Lithuanian sacred architecture and art, as well as its possible threats, is getting more and more relevant today. Throughout the entire 20th century, rich and mature tradition of ecclesiastical art has been influenced by different ideologies of the time, Church reforms, spreading new trends of secular architecture; all this has caused many risks. The importance of ecclesiastical art in sacred spaces was often ignored and the spiritual revitalization it had provided – forgotten due to prevailing ideas of the architecture of Minimalism and wrong interpretations of the Second Vatican Council. It is noteworthy that the explorations of contemporary churches in Lithuania have shown fairly strong positions of sacred art and great influence by the dominant traditionalistic ideas; while designing churches, Lithuanian architects willingly collaborate with artists.

3.4. Morphology of Artistic Form. Lithuania as well as many other European countries has collected a rich treasury of Roman Catholic sacred architecture. But in the context of Lithuania and foreign countries, and considering the cultural background of our times, a need to redefine the priorities of artistic form of contemporary sacred architecture has become obvious. In previous epochs, a church as a building and an art work reflected the purity of architecture and art styles. The artistic form of shrines and sacred art was reasonably considered a standard for entire secular architecture and art. Prevailing trends of styles, standards and canons were creative guidelines for architects and artists. Whereas in the epoch of Modernism sacred architecture is being designed without following any canons, and contemporary Catholic churches became similar to buildings with the secular function. Therefore this chapter seeks to systemize and generalize recommendations by different researchers of sacred architecture on what kind of artistic form should be applied to designing church buildings.

General Conclusions

1. Historical and factological analysis on the state of the Roman Catholic Church in occupied Lithuania has quite clearly revealed that after the World War II, when construction of new churches was intense in Western European countries, soviet authorities restricted the activity of the Church and development of sacred architecture in our country. Sacred buildings and art values in Lithuania underwent especially destructive measures – many church buildings were nationalized, turned into premises of absolutely different function or simply destroyed. This has made a tremendous influence on the development of Lithuanian sacred architecture: architects' professional discourse of the time lacked any sacred space development problem-solving, academic and professional knowledge. Atheistic propaganda spread by the occupational authorities had a significant influence as the society's interest in spiritual matters decreased, as well as the number of believers.
2. In summary of the insights by different researchers of sacred architecture it can be stated that renewals of liturgy and liturgical constitution introduced by the Second Vatican Council have had the most significant influence on the development of Catholic sacred architecture and ecclesiastical art since the Council of Trent. This liturgical reform has preconditioned some changes in several areas. Firstly, the image of a church as believers' meeting place was entrenched instead of an image of the house of God's dominant for many centuries. Secondly, the reformed liturgy celebration has dictated some changes in the functional structure of churches. Thirdly, an obligation to avoid luxury, but rather seek for "noble simplicity" in a sacred space claimed in the liturgical constitution later manifested by an influx of miserable sacred architecture in many Roman Catholic countries. Moreover, in order to conform to the new requirements of the liturgical constitution, a part of valuable church heritage – furniture, art works, etc. – was destroyed in some Western shrines.
3. The comparison of social and cultural phenomena features of the two different historical periods – 1863–1918 and 1948–1990 – in Lithuania has disclosed the essential difference: following the liberation from the tsarist occupation in 1918 more opportunities to create sacred architecture were present in comparison to the time after restoration of Lithuanian independence in 1990. It was determined by a few factors: (i) during the tsarist occupation the activities of the Catholic Church and religious education underwent lesser restrictions than in the soviet times; (ii) opportunity to acquire appropriate architectural training abroad was available; (iii) any restriction were applied to possibilities to invite foreign architects to design churches in Lithuania; and (iv) wealthy landlords were often willing to finance construction of churches and

thus participated actively in the development of sacred architecture in the 19th – the beginning of the 20th centuries.

4. After analyzing a few dozens of examples of contemporary churches in Lithuania, the dominant traditions of modern architects' creative methods have been identified. Most often the following features of traditionalism have been found: the symmetry of the plan, Basilica and hall-shaped interior space, rectangular layout, regular compositional rhythm or metre of windows, etc. The popularity of traditional design methods was possibly determined by development peculiarities of sacred architecture interfered by the occupation period. This has forced architects to look for inspiration in the church buildings built in the previous epochs. Innovations in contemporary Lithuanian churches can be found in artistic interpretation of traditional forms and elements, variations in materials and scale.

5. The analysis of foreign sacred architecture has disclosed many innovations of different character: innovative architectural forms, composition, the tendency of private and mobile transportable chapels. This has opened the new horizons for the development of new types of sacred buildings. The issue of church multifunction has always been an object of discussions among specialists. But cases where chapels of several denominations are placed into one building deserve to receive a status of an innovation.

6. After analysis and systematization of the research results by different scientists, it can be stated that expression of metaphysical substances in sacred architecture in the form of symbols, archetypes, geometry, light and sound is an inseparable and especially valuable part of tradition of sacred architecture. Nevertheless, the research has disclosed the tendency of decline of this tradition and its absence in designing contemporary Lithuanian and foreign shrine buildings. Many newly constructed churches in Lithuania reflect the repeating symbolic meanings of architectural forms, which are not always original.

7. The analysis of contemporary church buildings in Lithuanian has disclosed that integration of art works in sacred spaces remains relevant. Within the recent two decades following the restoration of Lithuanian independence, not a single new church was built without art works or corresponding to the tendencies of Western Minimalism in architecture. Nevertheless, the issue of interaction between art and architecture must be continuously raised in order not to forget that only this way the continuation of the valuable tradition could be maintained and new and harmonious forms of sacred art could be developed.

List of Published Works on the Topic of the Dissertation In the Reviewed Scientific Periodical Publications

Krūgelis, L. 2009. Kai kurie Lietuvos sakralinės architektūros raidos bruožai XX–XXI amžiuje, *Mokslas – Lietuvos ateitis* 1(2): 57–63. ISSN 2029-2341, ISSN 2029-2252. (INDEX COPERNICUS)

Krūgelis, L. 2010. Lauko sakralinių erdvių tradicija ir naujos tendencijos Lietuvoje, *Mokslas – Lietuvos ateitis* 2(3): 80–85. ISSN 2029-2341, ISSN 2029-2252. (ICONDA, EBSCO)

Krūgelis, L. 2010. Tabernakulis šiuolaikinių bažnyčių architektūroje, *Urbanistika ir Architektūra* 34(5): 305–319. ISSN 1392-1630. (ICONDA, EBSCO)

Krūgelis, L. 2012. Bažnyčios įvaizdis šiuolaikineje Lietuvos sakralinėje architektūroje, *Urbanistika ir Architektūra* 36(2): 134–148. ISSN 2029-7955. (ICONDA, EBSCO)

About the Author

Linas Krūgelis was born on 21 December 1983, in Tauragė. He received the Bachelor Degree in architecture at Vilnius Gediminas' Technical University in 2006 and the Master Degree in art history in 2008. Since 2008 up to the present, Mr Krūgelis is a post-graduate student at Vilnius Gediminas' Technical University, Department of Fundamentals and Theory of Architecture. He worked as an architect for Novaforma UAB in 2005–2006, 4plus UAB in 2006–2008. Since 2008, he is a free-lanced architect.

TRADICIJŲ IR NOVACIJŲ SANTYKIS ŠIUOLAIKINĖJE LIETUVOS SAKRALINĖJE ARCHITEKTŪROJE

Mokslo problemos aktualumas. Šiame darbe keliamos ir tiriamos dvi Lietuvos sakralinės architektūros problemos – tradicija ir novacija, jų tarpusavio santykis šiuolaikinėje sakralinėje architektūroje. Tradiciją lemia istorija, per šimtmečius susiformavę įpročiai ir papročiai. Taip pat nemenką įtaką daro tokie svarbūs veiksniai kaip karai, okupacijos ir svetima ideologija. Lietuvoje ilgą laiką buvo draudžiama ir varžoma religinės minties ir praktikos sklaida. Tokiomis sąlygomis sakralinės architektūros tradicija neišliko gyvastinga, buvo trukdoma visavertiškai jos raidai. Platesnė ir išsamesnė šios architektūros analizė padėtų nustatyti, kokios tradicijos ryškėja projektuojant katalikų kulto pastatus, kas išliko sena sakralinėje architektūroje.

Nagrinėjant bažnyčių architektūrą, be istorinių veiksnių, susiduriama su novacijomis, jų raiškos problema. Sovietmečiu Lietuvoje architektai nebuvo rengiami projektuoti sakralinius statinius, o ir pačių bažnyčių nebuvo statoma dėl valdžios vykdomos ateistinės politikos: tikintieji buvo persekiojami, kunigams taikomos įvairios represijos. Bažnyčios okupacinės valdžios nurodymu buvo sąmoningai niokojamos – verčiamos sandėliais ar gamyklomis arba paliekamos griūti be priežiūros. Atgavus nepriklausomybę, pradėta padėti taisyti – imta paskubomis projektuoti ir statyti bažnyčias. Netrukus pastebėta, kad patirties ir išmanymo stoka atvėrė kelią klaidoms ir nepamatuotiems sprendimams. Bažnyčios tuo metu dažnai buvo projektuojamos neprofesionaliai, neatsižvelgiama į subtilius mastelio, konfesijos, liturgijos, religinio simbolizmo, pagaliau regiono aspektus. Šventovės buvo statomos per didelės, dažnai realios bendruomenių galimybės buvo per menkos sėkmingai ir laiku jas užbaigti. Siekiant išvengti tokių klaidų ateityje, būtina pildyti architektūrologijos mokslines žinias, susijusias su darnia sakralinės architektūros raida.

Nuodugnus sakralinės architektūros tyrinėjimas tradicijų ir novacijų aspektu suteiktų teigiamą postūmį darniai tokių pastatų raidai Lietuvoje, taip pat atsirastų galimybė kritiškai įvertinti padarytas klaidas.

Problemų ištirtumas. Su tyrimo problema susijusių mokslinių tyrinėjimų Lietuvoje yra atlikta nepakankamai. Dauguma autorių savo publikacijose paliečia tik siaurus šiuolaikinės sakralinės architektūros problematikos aspektus. Todėl siekiant išsamiai išnagrinėti tyrimo problemą remiamasi gausesniais užsienio mokslininkų tyrimų rezultatais.

Reikšmingiausi šiuolaikinės sakralinės architektūros problematiką analizuojantys bibliografiniai šaltiniai šiam tyrimui yra panaudoti tokių pripažintų užsienio tyrinėtojų kaip Steven J.Schloeder („Architecture in Comunio“), Michael S. Rose („Ugly as Sin“), Richard S. Vosko („God's House is Our House“), Rudolph Stegers („Sacred Buildings“), Nigel Yates („Liturgical Space“), Lindsay Jones („The Hermeneutics of Sacred Architecture“), D. Foy Christopherson („A Place of Encounter“), Moyra Doorly („No Place for God“), Douglas R. Hoffman („Seeking the Sacred in Contemporary Religious Architecture“). Šių sakralinės architektūros tyrinėtojų leidiniai aprėpia reikšmingą dalį tyrimui aktualių problemų.

Didelę vertę sakralinės architektūros mokslinių žinių skleidime turi JAV įsteigto Sakralinės Architektūros Instituto žurnalo („The Institute of Sacred Architecture“) veikla, kurią kuruoja žinomas JAV menotyrininkas, architektas Duncan Stroik. Šiame žurnale publikuojami akademiniai straipsniai sakralinės architektūros tema, analizuojami sakralinės architektūros raidai aktualūs Bažnyčios dokumentai ir reformos, publikuojamos knygų sakralinės ar

chitektūros tema apžvalgos ir recenzijos bei publikuojami Romos Katalikų Bažnyčios popiežiaus straipsniai sakralinės architektūros klausimais. Publikacijų autoriai yra architektai, dailėtyrininkai, kunigai ir teologai.

Su tyrimo problema susijusius klausimus tyrinėjo ir Lietuvos mokslininkai. Šioje daktaro disertacijoje remiamasi menotyrininkų Rimanto Buivydo („Architektūra: pozityvai ir negatyvai“; „Gediminas Braravykas – kūrybos pulsas“), Algimanto Mačiulio monografijose („Dailė architektūroje“; „Vytautas Edmundas Čekanauskas“) bei moksliniuose straipsniuose pateikiamomis išvalgomis. Taip pat tyrimui reikšminga ir Nijolės Lukšionytės – Tolvaišienės parengta monografija – „Antanas Vivulskis – tradicijų ir modernumo dermė“, kurioje nagrinėjama žymaus istorizmo laikotarpio architekto A. Vivulskio kūryba. Sakralinės architektūros problemas iš teologinės perspektyvos nušviečia teologo kun. Antano Paškaus knyga „Žvilgsnis į pasauliežiūrinę aplinką, šventovę, save“.

Lietuvos Katalikų Bažnyčios padėtį okupuotoje Lietuvoje išsamai nušviečia Arūno Streikaus („Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944–1990)“) monografija bei straipsnis Bažnyčios padėtis nacių okupuotoje Lietuvoje publikuotas Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštyje 2005 metais. To paties pobūdžio problemas tyrė ir K. Blaževičius („Lietuvos Katalikų Bažnyčios sovietiniais metais“), R. Labanauskas („Išėjimo istorikai apie Katalikų Bažnyčią sovietinėje“), L. Truska („Lietuva 1938 - 1953 metais“) Edvardas Vidmantas („Katalikų Bažnyčia ir Nacionalinis Klausimas Lietuvoje XIX a. Antroje Pusėje – XX a. Pradžioje“), Rimantas Vėbra („Lietuvių Tautinis Atgimimas XIX Amžiuje“), E. Jaseliūnas („Vatikano II Susirinkimo nutarimų įtaka katalikiškojo pasipriešinimo formavimuisi Lietuvoje“), J. Misiūnas („Baltijos Valstybės: priklausomybės metai 1940–1980“) ir kitų autorių monografijos bei straipsniai.

Nagrinėjant metafizinių substancijų ir simbolių kalbos architektūroje problemas remiamasi visuotinai pripažintų autorių Carlo Gustavo Jungo („Man and His Symbols“), J. E. Cirlot („A Dictionary of Symbols“), Robert Lawlor („Sacred Geometry“) bibliografiniais šaltiniais. Sakralių simbolių reikšmės atskleidžiamos R. Buivydo („Simbolių pasaulis“), Mike Aquilina („Sign and Mysteries“), Alva William Seffler („Symbols of the Christian Faith“), Richard Taylor („How to Read a Church“) simbolių žodynuose.

Aktualios disertaciniam tyrimui temos gvildenamos ir profesinėje spaudoje. Sakralinės architektūros tema periodiškai aptariamos žurnalų „Statyba ir architektūra“, „Archiforma“ atskirų autorių (R. Buivydo, A. Ercmonaitės, T. Butkaus, A. Elekšio, G. Bugenio) publikacijose.

Tyrime taip pat remiamasi oficialiais Bažnyčios dokumentais skelbiamais internete: „Visuotinio Vatikano II Susirinkimo dokumentai“, „Šventosios

apeigų kongregacijos instrukcija apie liturgines normas *Inter Oecumenici*“, „Popiežiaus Pijaus XII-ojo enciklika – *Mediator Dei*“ (1947 m.), „Dogminė Konstitucija apie Bažnyčią – *Lumen gentium*“ (Tautų šviesa) (1964-11-21) ir kt.

Tikimasi, kad disertaciniame darbe išanalizuotos Lietuvos šiuolaikinės sakralinės architektūros problemos leis aiškiau apibrėžti šių pastatų meninius kūrimo principus, įvertinti dailės kūrinių, religinių simbolių svarbą kuriant sakralią erdvę.

Tyrimo objektas – šiuolaikinės Lietuvos sakralinės architektūros tradicijų ir novacijų santykis. Tyrime ryškinami du pagrindiniai aspektai:

1. Tradicijų tęstinumo, išsaugojimo ir plėtojimo svarba. Išskiriami ir formuluojami tradiciniai bruožai, jau turimų bažnyčių statymo žinių pritaikymas – svarbus veiksnys projektuojant naujas šventoves, kuriant jų meninę vertę.

2. Novacijų, naujų tendencijų ir meninės raiškos svarba. Novacijų reikšmė itin ryškėja, kai kulto statinius norima pritaikyti šiuolaikinėms žmonių reikmėms, panaudojant šiuolaikinės meno priemones, simbolių arba struktūrinių elementų kalbą.

Tyrime atskleidžiamos istorinio tęstinumo ir pokyčių priežastys, šių pokyčių tipologija. Svarbus tyrimo aspektas – metafizinių substancijų raiška sakraliniuose pastatuose, taip pat nagrinėjami erdvių formavimo būdai, sakralinės erdvės ir dailės kūrinių sąveika.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti Lietuvos šiuolaikinės sakralinės architektūros tradicijų ir novacijų reikšmę kuriant kulto statinius.

Tyrimo uždaviniai. Tyrimo tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai:

1. Nustatyti istorinio tęstinumo ir pokyčių priežastis sakralinės architektūros raidoje, kartu pateikti atsiradusių pokyčių tipologiją.

2. Aptariant Lietuvos kulto pastatus, išryškinti, kaip laikomasi tradicijų tęstinumo, koks jų santykis su naujomis tendencijomis, kokia skirtingų laikotarpių dermė.

3. Nustatyti, kokia metafizinių substancijų įtaka sakralinių statinių architektūrai, jų reikšmė.

4. Išnagrinėti, kaip katalikų šventovėse dera architektūra ir dailė, kokie šios sąveikos ypatumai, išryškinti sakralinių pastatų meninės formos kūrimo būdus.

Mokslinis naujumas. Per penkis sovietmečio dešimtmečius nebuvo atliekami Lietuvos sakralinės architektūros tyrinėjimai, išryškėjo šios srities apibendrintų mokslinių žinių stygius. Atliekant mokslinius tyrimus sakralinės architektūros tema, buvo labiau stengiamasi esamus objektus inventorizuoti, nustatyti jų istorinę ir meninę vertę. Nauji sakraliniai objektai tiesiog buvo

drausti statyti, architektai negalėjo nei plėtoti sakralinės architektūros tradicijų, nei giliau pažinti religinį meną.

Šiame darbe aptariami iki šiol Lietuvoje mažai nagrinėti liturginiai reikalavimai, kokia turėtų būti bažnyčios funkcinė struktūra, aptariamoms priežastys, skatinančios tęsti tas pačias tradicijas ir keliančios naujus pokyčius.

Šis tyrimas turėtų padėti išryškinti šiuolaikinės Lietuvos sakralinės architektūros meninės kokybės vertinimo kriterijus, taip pat atskleisti tradicijų tęstinumo ir naujovių diegimo reikšmę naujų kulto statinių architektūroje. Tyrimo rezultatai ir gauti duomenys gali būti panaudojami sakralinių pastatų projektavimo praktikoje ir rengiant metodines architektų akademinio mokymo priemones.

Nagrinėjimo kryptys, ribos ir metodai. Atliekant tyrimą daugiausia dėmesio skiriama pastarųjų dešimtmečių (po nepriklausomybės atgavimo) katalikiškos sakralinės architektūros raidos laikotarpiui. Nagrinėjama tradicijų laikymosi, jų tęstinumo aspektu, tad pateikiamos išvalgos, kokios yra susiklosčiusios bažnyčių projektavimo tradicijos iš senesnių laikų, tyrinėjamos galimos tradicijų susiformavimo ištakos. Darbe apsiribojama katalikų konfesijos sakralinio pobūdžio pastatais: bažnyčiomis, koplyčiomis, vienuolynais.

Nagrinėjant sakralinių pastatų erdvinę, planinę struktūrą, taikomas struktūrinės analizės metodas. Lyginamuoju analizės metodu nustatomi Lietuvos ir užsienio šalių sakralinių pastatų bendri bruožai ir skirtumai. Istorinės analizės metodas taikomas aptariant tradicijų ištakas ir jų apraiškas Lietuvos kulto pastatuose.

Ginamieji teiginiai

1. XX a. Lietuvos sakralinės architektūros raidai didžiausią įtaką padarė carinės ir sovietinės okupacijos laikotarpiai, per kuriuos bažnyčių statymo tradicija buvo suvaržyta arba visiškai nutrūkusi.
2. Didelę reikšmę XX a. katalikiškos sakralinės architektūros raidai turėjo Vatikano II Bažnyčios susirinkimo priimtos direktyvos ir įvestos reformos.
3. Pastaruosius du dešimtmečius Lietuvoje dominavo tradicionalizmo elementų turinti šiuolaikinė sakralinė architektūra.
4. Religiniai simboliai šiuolaikinėje Lietuvos sakralinėje architektūroje nėra pakankamai įprasminami, todėl nukenčia naujųjų bažnyčių meninė vertė. Ši tendencija ryški ir šiuolaikinių užsienio katalikiškų bažnyčių architektūroje.
5. Šiuolaikinėse Lietuvos bažnyčiose per mažai kreipiama dėmesio į architektūros ir dailės sąveiką, taip ignoruojama turtinga praeities bažnytinio meno tradicija.

Darbo sandara ir apimtis. Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, tyrimui panaudotos literatūros ir autoriaus publikacijų disertacijos tema sąrašai. Įvadinėje dalyje aptariamas temos aktualumas ir naujumas, formuluojama mokslinė problema, nustatomas tyrimo tikslas ir uždaviniai jam pasiekti, apibūdinamos tyrimo kryptys, metodai ir ribos. Iškeliama ir formuluojami ginamieji teiginiai, pateikiamos žinios apie rezultatų viešinimą. Pirmajame skyriuje aptariamos priežastys, skatinančios sakralinės architektūros tradicijų istorinį tęstinumą ir sukeliančios jos pokyčius. Čia aprašoma to laikotarpio sakralinės architektūros raidą paveikusi politika ir ideologija. Aptariami liturginiai ir apeiginiai reikalavimai, lemiantys ir praktinius, ir ideologinius sakralinės erdvės formavimo principus. Nurodomos socialinės ir kultūrinės priežastys, sukėlusios šventovių architektūrinės raidos pokyčius. Antrajame skyriuje pateikiama tradicijos pokyčių tipologija: istorizmo ir tradicionalizmo reikšmė ir įtaka sakralinės architektūros raidai; novacijų skatinami bei integralumo principu atsirandantys pokyčiai. Trečiajame skyriuje nagrinėjama metafizinių substancijų sąveika su menine sakralinės architektūros raiška: aptariamos metafizinių substancijų rūšys, jų vaidmuo dvasinei kontempliacijai skatinti; erdvės kūrimo ir medžiagų panaudojimo būdai, aptariama architektūros ir dailės sąveikos reikšmė, nagrinėjama meninės formos morfologija. Kiekvieno skyriaus pabaigoje pateikiami apibendrinimai. Darbas baigiamas tyrimo rezultatais pagrįstomis išvadomis, panaudotos literatūros, autoriaus publikacijų disertacijos tema sąrašais, įdėtų iliustracijų sąrašu.

Darbo apimtis – 185 puslapiai. Tekste yra 77 paveikslai. Rašant disertaciją pasinaudota 153 literatūros šaltiniais.

Bendrosios išvados

1. Istorinių ir faktologinių duomenų analizė apie Katalikų Bažnyčios padėtį okupuotoje Lietuvoje pakankamai aiškiai atskleidė, jog po Antrojo pasaulinio karo, kai Vakarų Europos valstybėse buvo sparčiai statomos naujos bažnyčios, Lietuvoje tuo metu tiek Bažnyčios veikla, tiek sakralinės architektūros plėtra buvo itin varžoma. Su Lietuvos sakraliniais pastatais ir meno vertybėmis buvo elgiamasi labai destruktiviai – nemažai bažnyčių buvo nusavinta, paversta kitas funkcijas atliekančiais pastatais arba tiesiog nugriauta. Tai padarė milžinišką įtaką lietuviškos sakralinės architektūros raidai: iš architektų profesinio diskurso išnyko sakralios erdvės kūrimo problematika, išryškėjo akademiinių ir profesinių žinių stygius. Reikšmingą įtaką turėjo ir okupacinės valdžios vykdyta ateistinė propaganda, nes sumažėjo visuomenės domėjimasis dvasiniais dalykais, praretėjo tikinčiųjų bendruomenių gretos.

2. Apibendrinant įvairių sakralinės architektūros tyrinėtojų išvalgas, galima teigti, kad Vatikano II Bažnyčios susirinkimo metu įtvirtintas liturgijos ir liturginės konstitucijos atnaujinimas padarė didžiausią įtaką katalikiškos sakralinės architektūros ir bažnytinio meno raidai nuo pat Tridento susirinkimo laikų. Ši liturginė reforma lėmė kelių sričių pokyčius. Pirmiausia vietoj šimtmečius vyravusio Dievo namų įvaizdžio buvo įtvirtintas bažnyčios kaip tikinčiųjų sambūrio erdvės įvaizdis. Antra, pakitusi liturgijos šventimo specifika padiktavo bažnyčių funkcinės struktūros pokyčius. Trečia, liturginės konstitucijos įtvirtinta prievolė sakralinėje erdvėje vengti prabangos, o siekti „kilnaus paprastumo“, vėliau pasireiškė skurdžios sakralinės architektūros antplūdžiu daugelyje katalikiškų valstybių. Maža to, siekiant prisitaikyti prie naujų liturginės konstitucijos reikalavimų, kai kuriose Vakarų šventovėse buvo sunaikinta dalis neįkainojamų paveldo vertybių: furnitūra, dailės kūriniai ir kt.

3. Lyginant dviejų Lietuvos istorinių laikotarpių 1863–1918 m. ir 1948–1990 m. socialinių ir kultūrinių reiškinių ypatybes, matyti esminis skirtumas: 1918 m. išsivadavus iš carinės Rusijos gniaužtų prielaidų kurti kokybišką sakralinę architektūrą buvo daugiau nei atgavus nepriklausomybę 1990 m. Tai lėmė keletas veiksnių: 1. Caro valdymo laikotarpiu Katalikų Bažnyčios veikla ir jos vykdomas religinis švietimas buvo mažiau varžomas nei per sovietinę okupaciją; 2. Tinkamą architekto išsilavinimą buvo galima įgyti užsienyje; 3. Nebuvo trukdoma pasikviesti užsienio architektų projektuoti bažnyčias; 4. Pasiturintys dvarininkai dažnai tapdavo statomų bažnyčių fundatoriais, jie itin daug XIX–XX a. pradžioje materialiai prisidėjo prie sakralinės architektūros raidos.

4. Išanalizavus kelias dešimtis šiuolaikinių Lietuvoje pastatytų bažnyčių, matyti, kokios šių dienų architektų kūrybos metodų tradicijos turi tendenciją dominuoti. Dažniausiai nustatomi tokie tradicionalizmo bruožai kaip plano simetrija, bazilikinė arba halinė vidaus erdvė, stačiakampio formos planas, reguliarus langų kompozicinis ritmas arba metras ir kt. Tradiciniai kūrybos metodai yra populiarūs galbūt todėl, kad dėl okupacijos laikotarpio sutrikdyta sakralinės architektūros raida privertė architektus įkvėpimo semtis iš esamų bažnyčių, pastatytų per ankstesnes epochas. novacijos šiuolaikinėse Lietuvos bažnyčiose matomos iš tradicinių formų ir elementų meninio interpretavimo, medžiagų ir mastelio variacijų.

5. Analizuojant užsienio sakralinę architektūrą atsiskleidė įvairaus pobūdžio novacijų gausa: novatoriškos architektūrinės formos, kompozicijos, populiarų privačių arba kilnojamųjų koplyčių tendencija. Tai atvėrė plačius horizontus naujiems sakralinių pastatų tipams, jų gausėjimui. Specialistai visada diskutavo bažnyčių daugiafunkciškumo klausimu, tačiau tai, kad į vieną pastatą telpa kelių denominacijų maldos namai, pelnytai pretenduoja gauti novacijos statusą.

6. Išanalizavus ir susisteminus įvairių mokslininkų tyrinėjimų rezultatus, galima teigti, kad metafizinių substancijų raiška sakralinėje architektūroje simbolių, archetipų, geometrijos, šviesos ir garso pavidalu yra neatsiejama ir itin vertinga šventovių statybos tradicijos dalis. Vis dėlto šios vertės, kaip atskleidžiama tyrime, statant šiuolaikines Lietuvos ir užsienio šventoves, menkai paisoma, pastebėta šios ilgaamžės tradicijos nykimo tendencija. Daugelyje naujų Lietuvos bažnyčių atsispindi pasikartojančios ir ne visuomet originalios simbolinės architektūros formų reikšmės.

7. Nagrinėjant šiuolaikinių Lietuvos bažnyčių pastatus ryškėja, kad dailės kūrinių įkomponavimas į sakralią erdvę tebėra aktualus. Per pastaruosius du nepriklausomybės dešimtmečius Lietuvoje nebuvo pastatyta turbūt nė viena bažnyčia, kurioje nebūtų dailės kūrinių, kad ji atitiktų Vakarų minimalizmo architektūros tendencijas. Vis dėlto dailės ir architektūros tarpusavio sąveikos, ir jos kokybės klausimą derėtų nuolat kelti ir nepamiršti, kad tik taip išlaikomas vertingos tradicijos tęstinumas ir kartu ugdomos naujos ir harmoningos sakralaus meno formos.

Trumpos žinios apie autorių

Linas Krūgelis gimė 1983 m. gruodžio 21 d. Tauragėje. Vilniaus Gedimino Technikos universiteto Architektūros fakultete 2006 m. įgijo architektūros bakalauro laipsnį; 2008 m. ten pat menotyros magistro laipsnį. 2008–2012 m. Vilniaus Gedimino technikos universiteto Architektūros pagrindų ir teorijos katedros doktorantas. 2005–2006 m. dirbo architektu UAB „Novaforma“, 2006–2008 m. UAB „4plus“. Nuo 2008 m. užsiima savarankiška architekto profesine veikla.